

ALALIYA HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT

Fayzullayeva Jasmina Jahongir qizi

Axborot texnologiyalari va menejment unverseteti

Defektologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada alaliya haqida umumiy ma'lumot beriladi. Alaliya bolalarda anyiqsa ,o'g'il bolalarda ko'p uchraydi. Alaliya kelib chiqishi bosh miyaning yallig'lanishi bilan bog'liq yana Ona homilalik davrida xam bo'lishi mumkin.*

Kalit so'zlari: *Alaliya, Disfaziya, Rivojlanish afaziyasi, Tug'ma afaziya, Ontogenetik afaziya, rinolaliya, dizartriya, Logopediya.*

KIRISH

Alaliya (yunoncha a – inkor qo‘shimchasi va lalia – nutq) – bosh miya katta yarim sharlari po‘stlog‘idagi nutq zonalarining chala rivojlanishi yoki zararlanishi sababli bolalarning tilga kirmasligi yoki to‘g‘ri so‘zlay olmasligi. Alaliyaga bola bosh miyasi ona qornidaligida yoki tug‘ilish chog‘ida jarohatlanishi, shuningdek go‘daklik davrida og‘ir kasalliklar bilan og‘rishi va boshqa sabab bo‘ladi. Bunda bola nutqi uzoq vaqt rivojlanmaydi: 5-7 yoshgacha, ba‘zan 10-12 yoshgacha bolaning tili chiqmaydi.

ASOSIY QISM

Alaliya bolaning Ona qornida yoki dastlabki rivojlanish bosqichida nutq shakllanishiga qarab bosh miya qobig'i nutq doirasining organik jarohatlanishi oqibatida uzluksiz rivojlanmay qolishidir. Alaliya atamasi (grekcha a-yo'q ,lotincha lalio-nutq)tarjimasi nutqning yo'qligi nutqsizlik holati -nutq buzilishlariga doir adabiyotlarda qadim zamonlardan beri kuzatiladi. Maxsus adabiyotlarda "alaliya" atamasidan tashqari ,shu nutq nuqsonini anglatuvchi quydagi atamalardan foydalanganlar:"Tug'ma afaziya " "Ontogenetik afaziya " " Rivojlanish afaziyasi " "Disfaziya" "Nutqiy rivojlanishi sustlashuvi" "Nutqning konstitutsional orqada qolishi " "Tilni egallashdagi kamchiliklar". Alaliya- markaziy xarakterdagi organik nutq buzilishi . Alaliyada bosh miyaning ayrim po'stloq sohalarida nerv tolalarni shakllanishining orqada qolishi kuzatiladi. Asab tolalari yetishmagan bosqichda ,ya'ni neyroblast o'z rivojlanishini to'xtatadi . Bosh miyaning bunday shakllanmaganligi tug'ma yoki bolada nutq shakllangunga qadar yuzaga kelishi mumkin. Alaliyada bosh miya miyaning jarohatlanishi perenatal yoki ilk postnatal davrda yuzaga kelishi mumkin. Alaliyaning tarqalganligi haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlar yo'q. Ma'lumotlar ko'ra ,alaliya maktabgacha yoshdagi bolalarning bir foizi, maktab yoshdagi bolalarning 0,6 -0,2% foizni tashkel etadi. O'rtacha hisobda ,alaliya aholining 0,1 foizida kuzatiladi. Mualliflarning ta'kidlashicha ,alaliya o'g'il bolalarda qizlarga nisbatan 2 marta ko'p uchraydi. Bola hayotining dastlabki uch yili shartli ravishda nutqgacha bo'lgan davr deb hisoblanadi . Bunda bosh miya po'stloq to'qimalarining jadal shakllanishi kechadi va bolaning nutqda foydalanish tajribasi hali juda kam bo'ladi. Nutqiy funktsiya uchun

muhim hisoblangan miya tizimining rivojlanishi homilalik davrida tugamaydi va bola tug'ilganidan so'ng ham davom etadi. Miyaning rivojlanmaganligi yoki erta jarohatlanishi nerv to'qimalari qo'zg'aluvchanligining pasayishiga va asosiy nerv jarayonlari harakatchanligining o'zgarishiga olib keladi . Bu esa bosh miya po'stlog'i to'qimalarining ish qobiliyatini pasaytiradi. Alaliya asosida yotuvchi patofiziologik mexanizmlarni o'rganish ,qo'zg'aluvchanlik va tormozlanganlik jarayonlarining inertligini, bosh miya po'stlog'i to'qimalarining yiqori darajada funksoinal zaiflashuvini ko'rsatadi. Alaliyani o'rganishda uzoq vaqt mobaynida uning kelib chiqish sabablarini turlicha ko'rsatganlar . R. Koen (1888), A. Gutsman (1924), E . Freshels (1931), M. Zeeman (1962) va boshqalarning shamollash yoki alimentar trofik moddalar almashinuvining patologik jarayoni natijasida chiqadi. A. Treytel (1901), fikricha , alaliya diqqat va xotirani yetarli emasligining natijasidir . A Libmann 1901)alaliyada nutqning to'liq emasligini intellektual yetishmovchilik bilan bog'laydi. A Iving (1963) bolalarda nutqning to'liq rivojlanmaganligi asosida so'zning motor obrazi yo'qligini miya buzilishlariga bog'lab ko'rsatadi . M Zeeman (1962) ta'kidlashicha ,nutq bosh miya markazlarining buzilishining natijasida rivojlanmaydi. R. Luxzinger (1970), M Berri (1957),M. B. Eydinova (1961), V. A. Kovishkov (1985) va boshqalar alaliyani kelib chiqishida tug'ma bosh miya travmalari va chaqaloqlar asfiksiyasining rolini belgiladilar . Tug'ruq travmalari va asfiksiyalari bir qator hollarda homilalik patologiyasining oqibatidir. Bu surunkali kislorod yetishmovchiligini keltirib chiqaradi va nafas olish markazlari funksiyasining pasayishiga olib keladi . Miya to'qimalari ,birinchi navbatda filogenetik munosabatda nisbatan yosh ,po'stloqning uchunchi qatlami kislorod yetishmovchiligiga birmuncha sezgir hisoblanadi . Miya po'stlog'ining uchunchi qatlami assotsiativ aloqalarining murakkab tizimini boshlab beradi. Bu tizim insonning oliy po'stloq funksiyalarining shakllanishini birinchi navbatda nutq va psixikani ta'minlaydi. Alaliyaning nutqiy va nutqiy bo'lmagan belgilari kuzatiladi. Alaliyada buzilishlar belgilarda nutqiy buzilishlar yetakchi o'rini egallaydi. Alaliya nutqning sistemali shakllanmaganligi bo'lib nutqning barcha tarkibiy qismlarining buzilishlari kuzatiladi:fonetik-fonematik, leksik grammatik tomoni. Alaliyaning nutqiy bo'lmagan kamchiliklari sirasiga motor,sensor,psixopatologik belgilar alohida ko'rsatiladi. Alaliyani kelib chiqishida nasliy omillarning ta'siri adabiyotlarda yoritilmagan . Ko'pchilik hollarda alalik bola anamnezida birgina emas, balki patologik omillarning butun bir majmuyi kuzatiladi.

XULOSA

Alaliya bu Ona qornida dastlabki rivojlanish bosqichida nutq shakllanishiga qadar bosh miya qobig'i jarohatlanishi oqibatida yuzaga keladi . Alaliya atamasi grekcha a - yo'q ,lotincha lalio-nutq deb ataladi. Alaliya ko'pincha qizlarga qaraganda o'g'il bolalarda uchray turadi. Alaliya haqida ko'pgina olimlarimiz o'z fikrlarni yozib qoldirishgan . Lekin alaliyani tarqalganligi haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlar yo'q . Bu kasallik bilan uchragan bolalar kamdan kam uchraydi. Alaliya markaziy xarakterdagi organik nutq buzilishidir. Alaliyada bosh miyaning ayrim po'stloq sohalarida nerv tolalarni shakllanishining orqada qolishi kuzatiladi. Xulosa qilub aytsak alaliyani o'rganish xali xam davom etyapti.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Logopediya L. Mo'minova, M. Ayupova. --T., 1993.
- 2 . Shomaxamudova R. Sh. Mo'minova L. Bolalar nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish -T.,1994
3. Алмазов Е. С. Логопедическая работа по востановлении голоса у детей-М.,1973.